

Trwy ebost

26/01/2018

Cyngor gan Gomisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol: Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Casnewydd

Annwyl Fwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Casnewydd a swyddogion cynorthwyl

Diolch am ofyn am fy nghyngor ar sut y gallech gymryd camau i gwrdd â'ch amcanion llesiant drafft. Darganfu fy nhîm bod siarad yn gyson â'ch swyddogion cynorthwyl a chael y cyfle i fynychu gweithdai eich Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus (BGC) yn ddefnyddiol iawn ar gyfer deall sut yr ydych yn gweithio gyda'ch gilydd fel BGC, y dull yr ydych wedi ei fabwysiadu ar gyfer cynllunio llesiant, a'ch bwriad i gyflawni'r amcanion hwn a gweithredu mewn dull gwahanol. Fel y byddant wedi ei drafod gyda chi, roeddwn yn awyddus i fy nghyngor fod yn ddefnyddiol i chi a'r cyd-destun yr ydych yn gweithio o'i fewn, felly gobeithio eich bod chithau hefyd o'r farn bod y cysylltu cyson rhyngom wedi bod yn ddefnyddiol a'i fod wedi rhoi peth arweiniad i chi ar hyd y ffordd.

Deallaf eich bod wedi bod yn gweithio'n galed ar ddull o weithio sy'n troi casgliadau eich asesiad llesiant yn amcanion a chamau drafft a'ch bod yn awr wedi cytuno i ddod o hyd i ymyriadau integredig a fyddai'n maximeiddio'ch cyfraniad i'r saith nod llesiant cenedlaethol ac yn pontio'r rhestr gychwynol sy'n cynnwys tri ar ddeg o flaenoriaethau, sef:

Thema	Blaenoriaethau sy'n dod i'r amlwg
Llesiant Amgylcheddol	1) Mae gan Gasnewydd amgylchedd glân a diogel y gall pobl ei ddefnyddio a'i fwynhau. 2) Gwella Ansawdd Aer ar draws y ddinas. 3) Cymunedau sy'n gydnerth wrth ymgodymu â'r newid yn yr hinsawdd.
Llesiant Diwylliannol	4) Pobl yn teimlo'u bod yn rhan o'u cymuned (cydlynid cymunedol a chydnerthedd). 5) Mae cyfranogi mewn gweithgaredd corfforol yn bwysig i lesiant corfforol a meddyliol a chydnerthedd. 6) Mae cyfranogi yn y celfyddydau, treftadaeth a hanes yn bwysig i lesiant pobl.
Llesiant Economaidd	7) Gwella cysyniadau o Gasnewydd fel dinas i fyw, gweithio, ymweld â hi a buddsoddi ynddi. 8) Cynyddu lefelau sgiliau ar gyfer llesiant economaidd a chymdeithasol. 9) Cynorthwyo adfywiad a thwf economaidd.

Llesiant Cymdeithasol	10) Rhoi'r cychwyn gorau posibl mewn bywyd i blant a phobl ifanc. 11) Bywydau hir ac iach i bawb (creu cytbwysedd rhwng disgwyliad oes iach a disgwyliad oes, ac anghydraddoldebau iechyd) 12) Sicrhau bod pobl yn teimlo'n ddiogel yn eu cymunedau, drwy leihau trosedd ac ymddygiad gwrthgymdeithasol ac ofn trosedd). 13) Pobl yn cael mynediad i gartrefi sefydlog mewn cymuned gynaliadwy gefnogol.
----------------------------------	---

Credaf fod fy nhîm eisoes wedi helpu wrth gynghori eich swyddogion cynorthwyol ar yr ymagwedd hon a buaswn yn eich annog i barhau i ddatblygu cydgysylltiadau rhwng y blaenoriaethau wrth gytuno ar eich amcanion a'r camau i'w cymryd i'w cyflawni. Mae'n bwysig eich bod yn ystyried sut mae'ch amcanion, yn unigol ac fel set, yn maxsimeiddio'u cyfraniad i bob un o'r nodau llesiant yn hytrach na gwneud cysylltiadau â nifer llai o nodau llesiant lle mae cysylltiad clir ac uniongyrchol.

Nid cynnwys pob un o flaenoriaethau corfforaethol eich sefydliad yw pwrpas pennu amcanion a chamau, ond ystyried hefyd ble gall y BGC gael effaith cyfunol a phwerus. I wneud hyn, mae angen i chi feddwl yn wahanol, bod yn uchelgeisiol ac ail-bwrpasu adnoddau, a fydd, yn anochel, yn golygu dileu rhai pethau. Drwy archwilio cysylltiadau â phob un o'r nodau llesiant byddwch yn ennill nid yn unig ddarlun mwy holistig o'r mater yr ydych yn ceisio ei ddatrys ond byddwch hefyd yn medru maxsimeiddio'r ystod o adnoddau a chyfleoedd y gallwch fanteisio arnynt i'ch helpu i ddod o hyd i ddatrysiadau. Bwriad canllaw [NESTA a'r Alliance for Useful Evidence](#) yw helpu cyrrff cyhoeddus i ddefnyddio ymagweddau tuag at ymchwil a chasglu gwybodaeth yn effeithiol, a fydd, efallai, yn ddefnyddiol wrth i chi symud o flaenoriaethau i amcanion a chamau, i gyflwyno newid.

Gan eich bod ar hyn o bryd yn rhedeg gweithdai i'ch helpu i feddwl mwy am eich amcanion a'ch camau drafft, ni fedraf eich cynghori eto ar y camau y gallech eu cymryd i wella llesiant o gwmpas y blaenoriaethau yr ydych wedi ei rhoi i ni a'r sgysiau yr ydych wedi eu cael gyda fy nhîm. Mae fy nghyngor mewn dwy ran - yn gyntaf fe'i bwriedir i'ch helpu i ystyried sut y gallech ddefnyddio'r pum dull o weithio i herio 'busnes-fel-arfer' a maxsimeiddio eich cyfraniad i bob un o'r saith nod llesiant cenedlaethol mewn dull effeithiol. Yn ail, yn seiliedig ar eich blaenoriaethau, mae fy nghyngor yn rhoi anogaeth, adnoddau a chysylltiadau i'ch helpu i ddangos drwy eich cynllun llesiant eich bod wedi defnyddio'r pum dull o weithio a'r saith nod llesiant i lunio eich camau. Nid rhoi fy marn ar eich amcanion llesiant yw pwrpas y cyngor hwn. Mae'r rhain i'w penderfynu a'u perchenogi gennych chi, fel BGC cydweithredol.

Buaswn yn eich annog i ddarllen hwn ynghyd â'm hymateb i'ch asesiad llesiant. Roeddwn yn awyddus iddo 'edrych ymlaen' yn hytrach nag 'edrych yn ôl', gan eich helpu i ystyried sut i fynd i'r afael ag asesu a chynllunio llesiant yn barhaus. Fel y gwyddoch, yn ddiweddar cyhoeddais '[Llesiant yng Nghymru: Cynllunio heddiw ar gyfer gwell yfory](#)' sy'n amlgu canfyddiadau allweddol ac argymhellion ar gyfer BGCau ar feysydd allweddol lle mae angen newid ar gyfer gwneud gwell penderfyniadau ar gyfer cenedlaethau'r dyfodol. Bwriedir hefyd i'r ddau adnodd hwn weithredu fel cyngor i chi.

Mabwysiadu gwahanol ddulliau o weithio i gymryd camau i gwrdd â'ch amcanion drafft:

Nid 'busnes-fel-arfer' yw gosod amcanion a chamau. Yn y gorffennol, rydym wedi dibynnu ar themâu a blaenoriaethau ac wedi ysgrifennu cynlluniau sy'n dangos beth yr ydym yn ei wneud beth bynnag. Mae gwireddu uchelgeisiau'r Ddeddf yn ymwneud â 'beth' ac â 'sut', hynny yw, beth ydych yn ei wneud i gyfrannau tuag at ein gweledigaeth gyfunol o'r saith nod llesiant cenedlaethol? Mae'r nodau'n cydnabod bod datblygu cynaliadwy'n cysylltu'r amgylchedd yr ydym yn byw ynddo, yr economi yr ydym yn gweithio ynddo, y gymdeithas yr ydym yn ei mwynhau a'r diwyllianau yr ydym yn eu rhannu â phobl ac ansawdd eu bywyd? Felly beth ydych chi'n mynd i wneud gyda'ch gilydd sy'n wahanol? A sut ydych chi'n defnyddio'r egwyddor datblygu cynaliadwy i lunio eich gweithgareddau ar gyfer Casnewydd?

Mae addasu eich dulliau o weithio yn y ffordd hon yn gofyn am ymagwedd sydd yn ei hanfod yn wahanol. Mae'n braf clywed eich bod yn dymuno i'ch BGC fod yn 'uchelgeisiol, yn ddifrifol ynglŷn â gweithio mewn partneriaeth, ac wedi ffocysu'n gadarn ar bobl a chanlyniadau, ac nid cael eich gyrru'n unig gan ddata'. Rwyf wedi cynghori pob BCCau i roi amser a gofod o'r neilltu i gwestiynu a yw'r ymagweddau presennol tuag at gyflwyno gwasanaethau cyhoeddus yn addas ar gyfer y dyfodol ac archwilio pwysau allweddol a thensiynau sy'n codi wrth gyflawni pob un o'ch amcanion. Mae [Saerniaeth Dyfodol Cynaliadwy](#) Academi Cymru'n dweud yn glir sut mae angen i ymddygiadau arweinwyr newid. Gallech ddefnyddio'r fframwaith hwn i helpu i archwilio ymddygiadau eich bwrdd chi eich hunain a sut y gallwch newid.

Cefais fy nghalonogi i glywed eich bod eisoes yn cynnal sgysiau fel BGC am y modd y gallwch weithio'n wahanol, ond dylai hyn ffocysu ar weithredu - pa ymagweddau newydd y byddwch yn eu mabwysiadu gyda'ch gilydd tuag at y camau y byddwch yn eu cymryd i gwrdd â'ch amcanion a mocsimeiddio eich cyfraniad i'r saith nod llesiant cenedlaethol. Ar gyfer eich cynllun llesiant, hoffwn ddeall sut mae'r pum dull o weithio wedi llunio eich ymagwedd, sut yr ydych wedi ystyried y cyfraniad yr ydych yn ei wneud ar hyn o bryd (ac y gallech ei wneud yn y dyfodol) tuag bob un o'ch nodau llesiant, mewn perthynas â phob amcan drafft a'r camau yr ydych yn eu gosod. Beth a olyga hyn i Gasnewydd a sut mae'n wahanol i'r hyn yr ydych wedi ei wneud yn y gorffennol?

Buaswn yn eich cynghori y bydd angen i chi ddangos sut mae'r BGC wedi ystyried y canlynol mewn perthynas â phob un o'ch amcanion:

- **Hirdymor:** Beth yw eich dealltwriaeth o dueddiadau hirdymor, cyfleoedd, peryglon a senarios tebygol ar gyfer y mater hwn? Beth ydynt, ac a ydych wedi archwilio eu heffaith ar eich gweithredu? Oes yna fylchau ar hyn o bryd yn eich data neu eich dealltwriaeth? Beth sydd angen ei weld ymlaen llaw neu pa wybodaeth am dueddiadau yn y dyfodol sydd eu hangen arnoch i ddeall y mater hwn yn well? Pa allu, hyder ac arbenigedd sydd arnoch eu hangen i lenwi'r bylchau mewn gwybodaeth? Bydd y gwaith yr ydych wedi ei gomisiynu gan FGau ardal Gwent, gobeithio, yn rhoi senarios sy'n ymwneud â'r dyfodol yn eich ardal. Gall y rhain fod yn hynod bwerus ar gyfer cychwyn trafodaeth am y cyfleoedd, y risgiau a'r camau lliniaru y gallwn eu cyflawni ar gyfer yr hirdymor.

I drwytho'ch gweithredu, bydd angen i chi fapio ac ystyried tueddiadau'r dyfodol yn ddigonol ar gyfer pob un o'ch nodau. Mae fy swyddfa yn gweithio gydag eraill i adeiladu gallu yn y maes hwn, ac fel y gŵyr eich tîm cynorthwyol, mae Llywodraeth Cymru wedi bod yn ychwanegu at adnoddau'r adroddiad 'Tueddiadau'r Dyfodol', y dylech fanteisio arno i'r eithaf ac sydd ar gael drwy 'Objective Connect' a thrwy gysylltu â David Thomas. Mae adroddiad [Ysgol Oxford Martin 'Now for the long-term'](#) yn dangos tueddiadau'r dyfodol yn fyd-eang a chenedlaethol, tueddiadau y bydd angen i ni i gyd ymateb iddynt wrth weithredu datblygu cynaliadwy.

- **Atal:** Wrth ystyried y mater hwn, oes gennych chi ddealltwriaeth o'r hyn yr ydych yn ceisio ei atal? Beth sydd wrth wraidd y mater a phryd fyddai'r amser gorau i ymyrryd? Ydych chi'n glir am ba fath o atal sydd ei angen: atal sylfaenol h.y. ceisio atal rhywbeth rhag digwydd; atal eilaidd h.y. atal rhywbeth rhag gwaethygu; neu atal trydyddol h.y. lliniaru effaith rhywbeth â ganddo effeithiau parhaus. Dyma'r gwahaniaeth rhwng annog rhywun i wisgo helmed feicio (atal niwed i'r pen cyn iddo ddigwydd); gosod rhywun yn yr ystum adferol os yr ydynt wedi syrthio oddi ar eu beic (atal eilaidd, sef atal niwed rhag gwaethygu) a chwmsela yn dilyn y ddamwain (atal trydyddol i helpu anafiadau parhaus rhag gwaethygu).

Mae llawer o FGau heb ddefnyddio'u hasesiadau i ddeall yn drwyadl y sefyllfa bresennol a graddfa a natur yr ymateb sy'n ofynnol. Rwy'n gwerthfawrogi nad ydych eto'n gwybod beth yw'r darlun cyfan, ond hoffwn weld pob BGC yn archwilio sut y maent yn chwalu cylchoedd a thwrio'n ddyfnach i mewn i ddata i weld y negeseuon sydd ymhlyg yn y data i ddeall yn well achosion ac effeithiau materion allweddol a thueddiadau, i drwytho eich camau.

- **Cydweithio:** Rydw i'n cymeradwyo'r amser a neilltuir gan eich swyddogion cynorthwyol i weithio ar draws ardal Gwent ac rwy'n falch i glywed am y cydweithio cadarnhaol a'r ymagweddau tuag at dreialu sy'n digwydd fel canlyniad i hyn. Rwyf hefyd yn falch i glywed eich bod yn ystyried y gwahanol berthynas rhwng partneriaethau rhanbarthol a lleol, a ble y gall y bydd angen i'r ymyriadau mwyaf effeithiol ddigwydd er mwyn mynd i'r afael â'r materion yr ydych wedi eu nodi yn eich asesiad llesiant. Rwy'n cydnabod bod hon yn broses gymhleth ond mae'n bwysig bod y bobl sy'n eistedd o gwmpas bwrdd y BGC yn medru dwyn mewnwelediadau, her adeiladol, data a datrysiadau i'r BGC. A yw'r bobl iawn gennych o gwmpas y bwrdd, ar y lefel iawn ar gyfer gwneud penderfyniadau ar y mater hwn? Pwy arall allai fod arnoch ei angen i gydweithio gyda chi i'ch helpu i ddeall hyn yn well? Fel yr argymhellwyd yn fy adroddiad ar yr Asesiadau Llesiant, mae hwn yn amser da i adolygu aelodaeth wahoddedig y BGC ac ystyried pwy yw'r bobl 'anarferol' y gall y bydd angen i chi weithio gyda hwynt i gymryd camau i gwrdd â'r amcan hwn?

Wrth gyflawni'r camau hyn, sut fedrai eich sefydliadau gydweithio'n well? Bydd angen i chi ddangos sut mae eich BGC yn ystyried y camau sydd angen eu cymryd ar y cyd ar draws ffiniau cyfundrefnol er mwyn cwrdd yn effeithiol â'ch amcanion. Gallai hyn gynnwys adleoli staff, chwalu strwythurau traddodiadol, trefnu cyfnewid swyddi a secondiadau, ac, o'r pwys pennaf, grynhoi adnoddau. Byddaf yn dymuno gweld sut yr ydych chi wedi symud tuag at wireddu'r cydweithio hyn.

- **Integreiddio:** Ar gyfer pob amcan, sut ydych chi'n mynd i symud i ffwrdd o'r arfer o ddim ond gwneud rhywbeth sy'n cwrdd â'r amcan, ac yn hytrach, ddangos eich bod yn cymryd camau sy'n maxsimeiddio eich cyfraniad i bob un o'r nodau? Roeddwn yn falch i glywed eich bod, drwy eich sgysiau, wedi cychwyn ystyried y rhyng-gysylltu rhwng eich blaenoriaethau sy'n dod i'r amlwg i'ch helpu i drwytho eich penderfyniadau ar y camau mwyaf effeithiol y gallech eu cymryd a buaswn yn eich annog i barhau i wneud hyn mewn dull bwriadol ac eglur. Yn hytrach nag edrych ar y mater mewn dull traddodiadol, cyffredinol, ydych chi wedi edrych ar y diffiniad o bob un o'r nodau i ehangu eich dealltwriaeth o lesiant ar gyfer y mater hwn a'r cyfleoedd a allai fod ar gael ar gyfer cwrdd â'r nodau hyn drwy bob un o'ch nodau? Pa mor dda ydych chi'n deall y cyfraniad a wneir gan eich sefydliad ar hyn o bryd i'r amcan hwn? Ac a ydych chi'n deall pa mor wahanol yw'r cyfraniad sydd angen i chi ei wneud i ddwyn yr amcan hwn yn ei flaen?

Sut fedrwch chi gynllunio'r hyn sy'n digwydd mewn manau eraill yn eich sefydliad, y strategaethau a'r cynlluniau ar lefel rhanbarthol a chenedlaethol, i gysylltu ag eraill wrth gyflawni'r nod hwn? Mae fy nhîm wedi siarad yn gadarnhaol am y gwaith sy'n cael ei wneud ar lefel Gwent-gyfan a bydd gennyf wir ddi-ddordeb mewn deall y manteision a fydd yn deillio o hyn wrth i ni symud tuag at gyflawni cynlluniau llesiant. Fel BGC, ydych chi eto wedi cydnabod y rhwystrau a'r tensiynau sydd wedi codi rhwng sefydliadau sy'n aelodau a pha gamau y gallwch chi (neu eraill) eu cymryd i'w dileu? Pwy arall sydd ei angen o gwmpas bwrdd y BGC i'ch helpu i gydgyssylltu'r broses o wneud penderfyniadau a gwella llesiant ar gyfer y mater hwn?

- **Ymgyfraniad:** Rwyf yn dymuno gweld y BGC yn canolbwyntio'n gyson at ennyn ymgyfraniad pobl yn natblygiad amcanion llesiant ac yn mynd tu hwnt i'r ymgynghori arferol a'r ymgysylltu ad hoc. Sut ydych chi'n cymryd camau i ddeall profiadau bywyd y bobl yn eich ardal a sut mae hyn yn llunio eich gweithredu? Sut ydych chi'n ymroi i wella ymgyfraniad pobl yn eich penderfyniadau? Sut fedrwch chi gydweithio ag aelodau'r gymuned wrth gyflawni'r camau hyn? Fel gyda Bwrdd Gofal Cymdeithasol Cymru, pa ddewisiadau sydd yna i ennyn ymgyfraniad pobl â phrofiad o fywyd go iawn ar Fyrddau a grwpiau partneriaeth?

Mae eich swyddogion cynorthwyol wedi gweithio'n galed i'ch helpu i gyrraedd y lefel hwn o gynnydd mewn asesu llesiant ar gyfer eich ardal, gan syntheseiddio'r dystiolaeth hon i mewn i flaenoriaethau lefel uchel, gan greu dadansoddiad ymateb cynhwysfawr iawn ac ymgysylltu ag ystod eang o bobl i symud eich cynllunio llesiant yn ei flaen. Ond rhaid i mi bwysleisio mai eich arweinyddiaeth chi sy'n ofynnol ar gyfer mabwysiadu dull newydd o weithio. Rwyf yn ymwybodol y gellir gweld y Ddeddf fel un peth arall i'ch sefydliadau gydymffurfio ag ef, a'r BGC fel cyfarfod arall sy'n rhaid ei fynychu. Ond mae'r Ddeddf yn un sy'n grymuso, yn ffordd o herio'r dulliau yr ydym bob amser wedi eu mabwysiadu, i geisio gwneud mwy o synnwyr i bobl Cymru - yn awr ac yn y dyfodol. Mae gen i rôl i adnabod a lliniaru rhwystrau, ond dim ond chi, fel uwch-arweinyddion, fedr wneud i'r newid hwn ddigwydd a chreu BGC sydd mewn gwirionedd yn cyflawni newid.

Mae angen i'r arweinyddiaeth hon ynghyd â gweithio mewn partneriaeth dreiddio i holl lefelau eich sefydliadau. Mae cynrychiolaeth gyson, a sut yr ydych yn dwyn negeseuon yn ôl o'r BGC i'ch sefydliadau chi eich hunain yn hollbwysig ar gyfer adeiladu cysylltiadau ac ennyn gweithrediadau. Nid uchafbwynt eich holl waith cyfredol yw'r cynllun llesiant, ond cyfle i integreiddio a chydweithio mewn dull manteisiol ar lefel uwch a lefel dylanwadol. Mae cyfleu sut mae eich gwaith chi fel BGC yn bwysig i'ch timau uwch reoli chi eich hunain a defnyddio'r cynllun llesiant i herio arferion presennol o fewn eich adrannau yn hollbwysig ar gyfer creu'r diwylliant sydd angen ei newid yr ydych wedi ei amlygu yn eich trafodaethau gyda fy nhîm. Heriwch eich rheolwyr i weithio'n wahanol gan gadarnhau ei bod yn 'ddiogel i fethu.' Wrth wneud hynny bydd angen i chi ddangos sut mae pob un o'ch sefydliadau yn cymryd pob cam rhesymol wrth ymarfer eu swyddogaethau i gwrdd ag amcanion y BGC. Rwy'n gwerthfawrogi y gallai hyn fod yn heriol yn ystod cyfnodau cyntaf gweithredu'r Ddeddf gan fod amcanion unigol cyrff cyhoeddus wedi eu gosod. Felly, tra fy mod yn deall bod ar FGCau a chyrff cyhoeddus angen amser i weithio tuag at alinio, byddaf yn dymuno sicrhau nad yw gwaith y BGC yn cael ei weld fel rhywbeth ar wahân i flaenoriaethau'r cyrff sy'n aelodau ohono neu gyfarfodydd partneriaethau eraill.

Mae'n dilyn bod cydlynu'r gwaith hwn yn gofyn am gydnabyddiaeth pob un ohonoch fel aelodau'r BGC. Mae gen i ddi-ddordeb i weld sut mae gwahanol FGCau yn cael eu cynorthwyo, ac ymddengys, pan fydd gwaith yn aml-asiantaeth, ac yn cael adnoddau ac ymrwymiad gwahanol bartneriaid, bod cydweithio ac integreiddio ar draws adrannau'n dod yn haws. Mynychodd aelod o fy nhîm yr is-grŵp cynllun llesiant a chael ei chaloni gan yr ymrwymiad aml-asiantaeth a ddangoswyd yno; cymeradwywyd y Gwasanaeth Tân yn arbennig am berchenogi'r gwaith. Ond gwn fod yna bartneriaid sy'n dal yn amharod i gydweithio ar bob lefel ar draws Cymru, sy'n hollbwysig ar gyfer cyflawni unrhyw syniad o newid. Mae rhai BGCau eisoes yn mabwysiadu trefniadau gwaith mwy clos, tîm rhithwir aml-asiantaeth ag uwch-arweinydd neu secondiadau mwy ffurfiol a chyd-leoli. Mae yna nifer o adnoddau a allai fod yn ddefnyddiol, megis [How to Design and Facilitate Multi-stakeholder Partnerships](#), [Leading Culture Change](#) a [Stepping up: A Framework for Public Sector Leadership on Sustainability](#). Bydd hyn yn ei gwneud yn angenrheidiol i chi, pobl mewn safleoedd arweinyddiaeth, i chwarae eich rhan a bod yn ddewr wrth sbarduno'r newidiadau angenrheidiol. Gobeithiaf y byddwch yn parhau i arwain ymagwedd seiliedig ar wybodaeth tuag at ddarganfod datrysiadau gwahanol i'r modd y mae pethau wedi eu gwneud yn y gorffennol.

Dylai'r cyngor hwn gael ei gymryd gan bob BGC, ond rwy'n gwerthfawrogi bod pob BGC wedi mabwysiadu ymagwedd wahanol tuag at ddrafftio eu hamcanion llesiant ac y byddant yn mynd ati i gyflawni eu cynllun llesiant yn y cyd-destun sy'n iawn iddynt hwy. Mae ail ran fy nghyngor yn ceisio eich helpu i ddangos drwy eich cynllun llesiant eich bod wedi defnyddio'r pum dull o weithio a'r saith nod llesiant i lunio eich camau.

Cyngor ar sut y gallech gymryd camau i gwrdd â'ch amcanion drafft:

O'r sgysiau rheolaidd yr ydych wedi eu cael gyda fy nhîm, gwn fod eich swyddogion cynorthwyol wedi gweithio'n galed dros yr haf i fanteisio ar gasgliadau eich asesiad, wedi blaenoriaethu materion drwy ymgysylltu â chi a mabwysiadu ymagwedd ystyriol tuag at ddrafftio amcanion a chamau. Mae'r adran hon o fy nghyngor yn seiliedig

ar eich amcanion sy'n dod i'r amlwg, a'i bwriad yw rhoi syniadau, gwybodaeth a chysylltiadau i chi a allai helpu i ddangos sut yr ydych wedi ystyried y camau y byddwch yn eu cymryd yng nghyd-destun Casnewydd.

Yn gyffredinol, wrth i chi fynd ati i gynnal gweithdai i archwilio pob un o'ch amcanion, credaf y bydd gwneud ymgais i ddeall y gwahaniaethau ar draws y ddinas yn eich helpu i drwytho'r camau yr ydych yn penderfynu arnynt. Gall y ffaith fod eich asesiad llesiant yn ffocysu ar 20 ardal gymunedol eich helpu, a dylid adeiladu ar hyn i'ch cynorthwyo i wneud hyn yn effeithiol. Bydd defnyddio'r pum dull o weithio'n gyson i herio eich ymagwedd arferol ac ymroi i facsimeiddio eich cyfraniad tuag at y saith nod llesiant ym mhob un o'ch amcanion yn rhoi fframwaith i chi ar gyfer cynllunio a chyflawni.

A dylech ystyried pa wasanaethau lleol fydd yn cael eu heffeithio petaech yn arallgyfeirio buddsoddiad? Oes yna dueddiadau hirdymor ar gyfer cymunedau arbennig a fydd yn eich barn yn gwaethygu os na fyddwch yn gweithredu? Pa gymunedau fyddai'n elwa a sut? Beth fedrwch chi ei wneud yn wahanol i gyfrannu at bob un o'r saith nod? Gwn y byddwch yn parhau i weithio ar hyn drwy gydol y flwyddyn nesaf a'ch bod yn gweithio ar draws Gwent i'ch helpu i ystyried datrysiadau newydd. Bydd gen i ddiddordeb mawr i weld y dysgu hwn yn cael ei rannu ac rwy'n dymuno gweld sut yr ydych yn dangos y dull hwn o feddwl yn eich cynllun llesiant cyhoeddus, hyd yn oed os ydy hyn yn nodi nad yw'r atebion gennych eto ac yn egluro beth yr ydych yn bwriadu ei wneud am y peth!

- ***Llesiant amgylcheddol: ar hyn o bryd yn cynnwys defnyddio'r amgylchedd, gwella ansawdd aer a chydnerthedd wrth ymgodymu â'r newid yn yr hinsawdd.***

Mae eich asesiad llesiant yn cydnabod, yn gywir, bod gan Gasnewydd amgylchedd naturiol amrywiol a phwysig, gydag arfordir, mannau agored gwyrdd, afonydd a gwlybdiroedd. Rydych wedi cydnabod y manteision niferus o gael amgylchedd naturiol o ansawdd da, pwysigrwydd ei rôl economaidd yn natblygiad twristiaeth a seilwaith ynni cynaliadwy, ond hefyd ei effaith cadarnhaol ar iechyd corfforol a meddyliol, yn ogystal â lleihau effeithiau tywydd eithafol a'r newid yn yr hinsawdd. Ar gyfer pob un o'ch amcanion drafft, rwy'n dymuno gweld cydnabyddiaeth o'r hyn y gallwch ei wneud fel sefydliadau unigol i gwrdd â'r amcan hwn a macsimeiddio eich cyfraniad tuag at y saith nod llesiant, drwy gydweithio ag eraill y tu allan i'r BGC, neu ddylanwadu ar sefydliadau eraill.

Sut fedrwch chi, fel uwch-swyddogion, greu sefydliadau sy'n fwy cyfrifol yn fyd-eang gan gyfrannu at Gasnewydd gydnerth? Beth fedrwch chi ei wneud i liniaru effeithiau colli amgylchedd? I wneud hyn, bydd angen i chi ddeall rolau ac ysgogiadau eich gilydd, a deall arwyddocâd y materion hyn, ynghyd â'r effaith y gallai ei gael ar eich sefydliad a'ch adnoddau. Mae'r saith maes newid yn y Ddeddf: cynllunio corfforaethol, cynllunio ariannol, cynllunio gweithlu, caffael, asedau, rheoli perfformiad a risg yn weithgareddau craidd sefydliadol lle byddai defnyddio'r pum dull o weithio'n sicrhau bod egwyddor datblygu cynaliadwy'n fframio eich gwaith.

Er enghraifft, gyda'ch gilydd rydych yn gyfrifol am lawer o ystâd y sector cyhoeddus. Dylai'r modd yr ydych yn cynllunio, dylunio a lleoli datblygiadau'r dyfodol, adeiladau, seilwaith a mannau agored cyhoeddus a chymunedol eraill (fel rhan o'ch Cynllun Datblygu Lleol), i gyd gael eu hystyried. Mae'r adroddiad [Closing the Circle](#) ar yr

economi cylchol ac Amgylchedd Cymru yn adroddiad defnyddiol a ysgrifennwyd gan Adeiladu Arbenigrwydd yng Nghymru sy'n rhoi enghreifftiau ymarferol o ble fedr y sector cyhoeddus ymroi i leihau gwastraff ac adnoddau ym mhrosiectau'r dyfodol. Gallwch hefyd gael eich ysbrydoli gan rai o'r prosiectau a grybwyllwyd yng [Ngwobrau Adeiladu Arbenigrwydd](#), megis Ystafell Ddosbarth Weithgar. Mae ystyried pa mor 'wyrdd' yw'r adeiladau hyn, yn nhermau effeithlonrwydd ynni ac adeiladwaith cynaliadwy, yn fanteisiol iawn i chi fel BGC. Mae [adroddiad Ymddiriedolaeth Bywyd Gwylt Cymru ar seilwaith gwyrdd](#) yn amlinellu sut mae seilwaith gwyrdd yn darparu ystod o fanteision pendant sydd wedi eu profi, a manteision economaidd cost-effeithiol, cymdeithasol ac amgylcheddol. Mae gan [Gomisiwn Dylunio Cymru](#) hefyd astudiaethau achos ac adnoddau ar ddylunio sy'n ffocysu ar ddefnyddwyr, yn maximeiddio effeithlonrwydd ynni ac sydd wedi dangos y gall brysuru iachâd cleifion mewn modd arwyddocaol.

[Yn ddiweddar cyhoeddodd Llywodraeth Cymru](#) lefelau allyriadau carbon wedi eu hisrannu i lefelau Awdurdod Lleol, a [Galwad am Dystiolaeth](#) i archwilio'r mecanweithiau mwyaf effeithiol ar gyfer gwireddu sector cyhoeddus carbon niwtral erbyn 2030. Er mai cymharol isel yw maint yr allyriadau y mae'r sector cyhoeddus yn gyfrifol amdano yng Nghymru, rydych mewn sefyllfa unigryw i ddylanwadu'n llawer ehangach ar allyriadau mewn meysydd megis trafniadaeth, ynni, y defnydd o dir a chaffael. Byddaf yn cynnal digwyddiad ar y 9^{fed} Tachwedd, mewn partneriaeth â Llywodraeth Cymru a Chyfoeth Naturiol Cymru i archwilio sut fedr gwasanaethau cyhoeddus yng Nghymru ennyn ymgyfraniad pobl mewn cydweithio ac integreiddio eu gwaith, i dalu mwy o sylw i oblygiadau carbon hirdymor eu gweithrediadau, a helpu i atal effeithiau'r newid yn yr hinsawdd rhag gwaethygu ymhellach.

Mae ansawdd aer yn fater arbennig i chi yng Nghasnewydd, gyda llygredd cyfunol yn uchel iawn, oherwydd lefelau trafniadaeth, diwydiant a threfoli. Mae ymatebion i'ch ymgysylltiad asesiad llesiant yn dangos bod trigolion yn poeni am lygredd aer a sŵn, yn arbennig gymunedau sy'n agos at draffordd yr M4. Mae pobl yn poeni bod datblygu cyffredinol yn amharu ar yr amgylchedd naturiol a chydnerthedd cenedlaethau'r dyfodol yn y sir. Fel y gwyddoch, ysgrifennais yn ddiweddar at Lywodraeth Cymru a'r Arolygiaeth Gynllunio am fy mod yn ofni bod y dadleuon a gyflwynwyd hyd yn hyn ar greadigaeth heol liniaru'r M4 mewn perygl o gamddehongli'r Ddeddf a thanseilio ysbryd y Ddeddf. Mae eich asesiad llesiant a'ch ymholiadau wedi hynny wedi dangos bod peth o'r gwrthwynebiad i'r heol liniaru yn ymwneud ag effaith amgylcheddol y ffordd hon. Mae'r [llythyr a anfonwyd ar yr ymholiad cyhoeddus](#) yn ymwneud â'r modd y mae'r Ddeddf yn cael ei defnyddio i wneud penderfyniadau sy'n seiliedig ar werth economaidd, yn hytrach nag â gwella llesiant cymdeithasol, economaidd, diwylliannol ac amgylcheddol.

Wrth bennu eich amcanion a'ch camau, rwy'n eich annog i ystyried effaith y newid yn yr hinsawdd ar Gasnewydd fel ardal sydd mewn perygl o lifogydd llanw ac afonydd. Mae adroddiad diweddar [Zero Carbon Britain, 'Making it Happen'](#) yn nodi'r cyfrifoldeb sy'n eiddo i ni i gyd i genedlaethau'r dyfodol i weithredu yn awr ar y newid yn yr hinsawdd. Gwnaeth llifogydd effeithio ar gartrefi a busnesau llynedd mewn nifer o siroedd ac mae asesiadau llesiant yn dangos sut mae llifogydd yn effeithio ar lesiant pobl yn hir ar ôl y digwyddiad. [Mae'r niwed blynyddol a ddisgwylir ar hyn o bryd i eiddo preswyl yng Nghymru yn £22 miliwn](#), felly mae deall sut mae gwahanol

ddigwyddiadau tywydd yn effeithio ar gymunedau'n hollbwysig ar gyfer eu hatal. Hoffwn weld y BGC yn ystyried digwyddiadau penodol ar gyfer Casnewydd yn eu gweithredu yn y tymor byr, canolig a'r hirdymor. Yn y dyfodol, mae effeithiau'r newid yn yr hinsawdd yn debygol o achosi sychder yn yr haf sy'n golygu prinder dŵr, bioamrywiaeth sy'n dirywio ac sy'n effeithio wedi hynny ar amaeth ar draws Cymru. Rydym i gyd yn dibynnu ar ein hamgylchedd am incwm, bwyd, dŵr a gweithgareddau hamdden ac awgrymaf fod angen i chi edrych ar y seilwaith critigol sydd yn y perygl mwyaf. Gall defnyddio'r saith nod llesiant i fframio eich ymagwedd helpu pob partner i ddeall eu cyfraniad i'r mater arwyddocaol hwn. A yw'r ymagweddau presennol yn ddigonol? Sut fedr wch chi ddefnyddio senarios i ddychmygu pa weithredu ataliol y gallech eu cymryd i warchod amaeth, cyflenwadau dŵr a thrawsgludo yn ystod digwyddiad tywydd eithafol. Mae prosiectau megis ['Glawlif 'Dŵr Cymru'n](#) awgrymu dulliau y gallwn i gyd eu defnyddio i liniaru effeithiau llifogydd, gyda chymunedau'n chwarae rôl gyfartal.

Mae cynnal eich amgylchedd naturiol hefyd yn gofyn am ymgyfraniad trigolion ac rydych yn awyddus i'w galluogi i ddefnyddio'u hamgylchedd i wella'u llesiant. Gall ennyn ymgyfraniad pobl a deall yr hyn sy'n eu hysgogi i ymddwyn mewn dulliau arbennig eich helpu i gyfeirio eich ymdrechion. Pam mae traffig wedi cynyddu mor arwyddocaol yn y blynyddoedd diwethaf? Pam defnyddio ceir yn lle teithio llesol? Byddai adfer coetiroedd, annog pobl i ddefnyddio'u ceir yn llai aml a chynhyrchu llai o wastraff yn cael effaith uniongyrchol ar eich allyriadau. Mae gan [NESTA ganllaw](#) ar gyfer gweithio gyda chymunedau i fynd i'r afael â'r newid yn yr hinsawdd yn cynnwys yr 'Her Fawr Werdd', lle mae cyfranogwyr wedi newid eu ffordd o fyw er mwyn lleihau eu hól-troed carbon. Mae [cyfrifydd ôl-troed amgylcheddol Ymddiriedolaeth Bywyd Gwylt](#) hefyd yn ein hatgoffa ni i gyd o'n potensial i greu newid.

Bydd cydweithredu gyda busnesau ar y modd yr ydych yn cymryd camau i gwrdd â'r amcan hwn hefyd yn bwysig ar gyfer gwarchod a gwella'r tir ac atal bioamrywiaeth sy'n dirywio a cholli cynefin. Ar gyfer pob un o'r camau hyn, defnyddiwch y diffiniadau o'r nodau llesiant i feddwl am y modd y gallwch wneud rhywbeth yn wahanol a gwireddu'r effaith mwyaf posibl, a hefyd integreiddio ar draws llawer o'ch camau drafft. Er enghraifft, sut fedr wch chi alluogi cyfleoedd gwirfoddoli corfforaethol sy'n ymroi i wella cydnherthedd yr amgylchedd naturiol? Pa gynlluniau gwirfoddoli fedrai helpu i greu Casnewydd sy'n fwy cyfrifol yn fyd-eang? Sut fedr pobl annog cydraddoldeb drwy eu gwaith gwirfoddoli, a chydlynid rhwng rhai o'ch cymunedau? Mae gan [Busnes yn y Gymuned](#) ystod o dulliau ymarferol i fusnesau weithio gyda'i gilydd a gweithredu i helpu i ymgodymu â rhai o'r materion amgylcheddol a chymdeithasol allweddol sy'n wynebu cymdeithas.

Mae eich asesiad llesiant yn nodi capasiti ynni adnewyddadwy cryf yn eich sir. Hoffwn eich cynghori i ystyried sut i annog hyn. Mae gennym ymrwymadau clir i gwrdd â hwynt yn nhermau lleihad mewn carbon; mae'r DU wedi addo y byddir yn gwaredu allyriadau carbon yn gyfan gwbl erbyn 2050 ac mae pob un o Lywodraethau Cymru wedi addo creu rhagor o swyddi gwyrdd. Ond er bod Cymru yn fan â photensial enfawr ar gyfer darparu ynni naturiol, dim ond 10% o drydan Cymru yn 2013 a ddarparwyd drwy ynni naturiol. Llynedd, cynhyrchodd Pwyllgor yr Amgylchedd a Chynaliadwyedd Cynulliad Cymru'r adroddiad ['Dyfodol Ynni Clyfar i Gymru'](#) gyda 19 argymhelliad ar y modd y gallai Cymru drawsnewid ei hymagwedd tuag at ynni. Yn fwy diweddar, mae Ynni Clyfar y DU wedi cynhyrchu'r adroddiad ['A Smart Energy Future for Rural Areas'](#) sy'n rhoi enghreifftiau ac astudiaethau achos o

ardaloedd gwledig ar draws y DU sydd wrthi'n cyflawni'r trawsnewid hwnnw. Mae prif seminar [Fforwm Polisi Cymru](#) i'w chynnal ar 7fed Rhagfyr eleni, gyda ffofocs ar flaenoriaethau ar gyfer polisi ynni, tyfu'r sector yng Nghymru a chynyddu buddsoddi mewn ynni adnewyddadwy.

Mae'r mwyafrif o FGCau ag amcanion drafft sy'n ymwneud â'u hamgylchedd naturiol, y newid yn yr hinsawdd a thywydd eithafol, yn cynnwys Sir Benfro, Bro Morgannwg, Powys, Sir Gaerfyrddin a Cheredigion.

- ***Llesiant diwylliannol: ar hyn o bryd yn cynnwys pobl yn teimlo'n rhan o'u cymuned, cymryd rhan mewn gweithgaredd corfforol i wella eu hiechyd a chymryd rhan mewn celfyddyd, treftadaeth a hanes.***

Fel arweinyddion asiantaethau lleol, mae gennych rôl allweddol i'w chwarae yn y gwaith o gynorthwyo cydlynid cymunedol, o gofio eich rôl mewn arwain a chydgyssylltu cymunedau, a'ch rôl mewn adeiladu gallu cymunedol drwy, er enghraifft, hwyluso rhwydweithio a chydweithredu, a darparu hyfforddiant i grwpiau cymunedol a chyflogwyr. Mae'r ymchwil a ddogfennwyd yn ["What Works in Community Cohesion"](#) yn rhoi cyfeiriadau defnyddiol i FGCau ar wahanol ddimensiynau cydlynid cymunedol. Dylid dathlu amrywiaeth Casnewydd, ond fel y mae eich asesiad llesiant yn disgrifio, gall gwahaniaethau canfyddedig greu tensiynau mewn cymunedau ac mae pobl wedi dweud nad ydynt yn teimlo eu bod yn perthyn. Gwnaethoch fyfyrion ar hyn yn eich sgwrs gyda fy nhîm, gan feddwl bod hyn oherwydd natur fyrhoedlog rhai cymunedau yng Nghasnewydd, gyda thai yn chwarae rhan yn y modd y mae pobl yn cysylltu â'i gilydd.

Dim ond drwy ddeall y gwahaniaethau ar draws cymunedau drwy wrando ar bobl a threulio amser yno y gallwch gychwyn gweld ble fedr y BGC ychwanegu gwerth. Nid dim ond ymwneud â'n hiechyd mae llesiant, ond ein bywydau cymdeithasol, ein teimlad o berthyn, ein hamgylchedd adeiledig a naturiol, ein hincwm a'n bywyd cymunedol - pob un ohonynt yn benderfynyddion ehangach iechyd. Mae ennyn ymgyfraniad pobl i ddeall beth sy'n bwysig iddynt hwy yn ganolog ar gyfer cyflawni hyn a buaswn yn cynghori pob un o'ch sefydliadau i ymrwmo i Safonau Cyfranogi Cenedlaethol. Efallai y byddwch yn dymuno cysylltu â [Participation Cymru](#), a fedr helpu eich swyddogion i ennill sgiliau sy'n hanfodol ar gyfer ymgyfraniad effeithiol ac ystyrlon. Gallai [Rhwydwaith Cyd-gynhyrchu Cymru](#) eich helpu i ystyried cynlluniau bancio amser, i roi enghreifftiau o gyd-gynhyrchu da a'ch helpu i adnabod ac ymgysylltu ag arweinyddion cymunedol. Dylai'r gwaith hwn hefyd fod yn mabwysiadu ymagwedd seiliedig ar adnoddau, gan helpu pobl ar draws Casnewydd i adnabod eu cryfderau, i weld beth sy'n gadarnhaol am eu cymunedau ac adeiladu ar hynny. Sut fedr chwalu rhwystrau rhwng cymunedau daearyddol a demograffig helpu i newid rhagdybiaethau?

Y ffordd orau o gynyddu eich dealltwriaeth o gymunedau yw drwy brofiadau bywyd y bobl sy'n byw yno. Bydd ennyn ymgyfraniad eich staff, mynd o le i le i siarad â phobl a chydweithio gyda hwynt i gyflawni prosiectau yn fodd o ennill ymddiriedaeth cymunedau a gweld canlyniadau cadarnhaol. Mae gennyf ddiddordeb yn y gwaith cadarnhaol sy'n digwydd yn Pill ac yn pendroni am y modd y gallwch ddefnyddio hyn fel enghraifft i roi cynnig ar fentrau a gweithio gyda'ch gilydd i ddatrys mater arbennig. Mae'r prosiect a ariannwyd gan 'Invest Local Big Lottery' eisoes yn gweithio ar draws Cymru yn y ffordd hon, [yn Pill](#), drwy gyfrwng rhaglen yr Ymddiriedolaeth

Adeiladu Cymunedau. Efallai nad ydych yn gwybod pwy yw arweinyddion cymunedol posibl mewn rhai ardaloedd, felly os yr ydych wedi ymrwymo i hyn, ail-bwrpaswch eich adnoddau i wneud mwy o waith mewn cymunedau, i gychwyn adnabod lle yn yr un modd ag y mae'r bobl sy'n byw yno yn ei adnabod.

Gallai deall profiadau bywyd pobl roi mewnwelediad pwysig i'r modd y mae gwahanol gymunedau'n gweithredu a ble fyddai eich gwasanaethau o'r gwerth mwyaf. Mae'r rhan fwyaf o bobl yn ymgyfrannu'n unig mewn rhywbeth sy'n effeithio'n uniongyrchol arnynt hwy, eu teulu neu'r man lle maent yn treulio amser ac yn aml gall hyn arwain at ganlyniadau llawer mwy fel y dengys y gwaith a wnaed gan ['Nurture Development'](#) ar ddatblygu cymuned sy'n seiliedig ar asedau. Mae'r [astudiaeth 'Lle Dwfn' yng Nghanolfan Adfywio Rhagoriaeth Cymru yn Nhredeg](#) yn rhoi ysbrydoliaeth ar y modd y mae dealltwriaeth o le yn medru bod yn fanteisiol iawn i lesiant. Er enghraifft, oes yna ffyrdd y gallai'r BGC eu defnyddio i annog a gwobrwyo gweithgaredd cymunedol mewn dulliau a fyddai'n eich helpu i gwrdd â'ch amcanion mewn ardaloedd arbennig? Mae adroddiad y Sefydliad Royal Town Planning, ['Poverty, Place and Inequality'](#) yn cynnwys nifer o argymhellion sy'n egluro pam mae ymagweddau seiliedig ar le yn allweddol ar gyfer mynd i'r afael â thlodi rhwng ac o fewn cymunedau.

Mae'r maes gwaith hwn yn un sy'n achosi teimladau anghysurus ymhlith aelodau BGCau, ond mae teimlad o gymuned ac o berthyn yn hanfodol ar gyfer llesiant da. Felly rwy'n eich cynghori i ennyn ymgyfraniad rhai 'anarferol' ac i weithio gyda hwynt i ddeall gwerth hyn ar agweddau eraill o lesiant. Mae cydweithio gyda gwahanol bobl a defnyddio'r diffiniad o'r saith nod llesiant fel canllaw yn medru rhoi camau i chi eu cymryd i gwrdd â'r amcan hwn sy'n cyfrannu i Gasnewydd fwy cyfartal hefyd. Ceisiwch gael plant a phobl ifanc i ymgyfrannu drwy ysgolion; manteisiwch ar aelodaeth Coleg Gwent a Phrifysgol De Cymru; ystyriwch rôl a chwaraeir gan Gynghorau Cymuned a'r trydydd sector hefyd wrth gysylltu pobl â'i gilydd. Bydd llawer o bobl yn ymgyfrannu'n unig mewn rhywbeth sy'n hwyl ac o les iddynt hwy, felly sut fedrwch chi ddefnyddio chwaraeon, treftadaeth, iaith, gweithgareddau awyr agored a diwylliant i alluogi pobl i gymryd rhan? Fel y gwyddom nid yw iaith yn cyfyngu ar chwaraeon a gall fod yn ffordd bwerus iawn o ddwyn pobl at ei gilydd o wahanol gefndiroedd. Mae Chwaraeon Cymru'n awyddus i weithio gyda BGCau ar y modd y gallant facsimeiddio eu cyfraniad i'r saith nod llesiant.

Mae newid yn aml yn 'glynu' pan fydd pobl yn ymgyfrannu mewn gweithgareddau cymdeithasol a diwylliannol gyda'i gilydd; er enghraifft, darganfu'r adroddiad [Nudjed 'Behaviour Change is a Team Sport'](#) bod cael pobl at ei gilydd yn cynyddu patrymau ymarfer corff. Mae eu gwaith wedi cynnwys gweithio'n llwyddiannus gyda mamau ifanc yng Nghymoedd De Cymru i ennyn eu hymgyfraniad mewn gweithgareddau mwy corfforol. Sut mae hyn yn berthnasol i'ch amcanion eraill a'ch themâu lefel uchel? Sut fedr gwella'r amgylchedd naturiol hefyd helpu i reoli eu bywydau? Fel yr ydych eisoes wedi sylweddoli rwy'n siŵr, mae yna gyfleoedd i chi weithio gyda sefydliadau megis yr Ymddiriedolaeth Genedlaethol ac Ymddiriedolaethau Bywyd Gwyllt i ddatblygu ymagwedd sir-gyfan. Mae prosiect [Coed Actif Cyfoeth Naturiol Cymru'n](#) enghraifft o gael pobl allan i'r awyr agored, i amddiffyn eu hamgylchedd a mwynhau'r effeithiau cadarnhaol ar iechyd a llesiant. Sut fedrwch chi alluogi'r trydydd sector i helpu? Mewn rhai ardaloedd, mae sefydliadau cymunedol wedi cael eu hariannu gan Gronfa Gofal Canolraddol i weithredu fel cydlynwyr cymunedol ar gyfer pobl hŷn - a'u cysylltu â gweithgareddau lleol a gwasanaethau yn eu

hardal a'u helpu i aros yn weithgar ac iach. Os fydd hyn yn llwyddo sut fedrwn ni gydweithio'n well ar ddarparu adnoddau i fentrau fel y rhain?

Mae dwyn pobl at ei gilydd gyda'u gwahanol ddiwylliannau, coginio, celf a pherfformio'n creu cydlynid a theimlad o berthyn. Sut fedrai pobl gymryd rhan mewn gweithgareddau celfyddydol i'w helpu i deimlo eu bod yn ymgyfrannu a thrwy hynny, o bosibl, wella eu hiechyd? Mae Comisiynydd yr iaith Gymraeg yn gweithio gyda fy nhîm i gynyddu'r nifer o siaradwyr Cymraeg, fel y nodir yn ['Cymraeg 2050'](#). Yn aml, mae pobl sy'n setlo yng Nghymru'n awyddus i ddysgu'r iaith fel arwydd o'u hunaniaeth newydd. Mae [Cyngor Celfyddydau Cymru](#) sy'n amlinellu rhai o'r manteision i iechyd, cydlynid a sgiliau'r boblogaeth sy'n deillio o ymgyfrannu mewn gweithgareddau creadigol. Mae'r [Rhaglen Comisiynu Diwylliannol, a ariennir gan Gyngor Celfyddydau Lloegr](#) yn ymroi i helpu comisiynwyr gwasanaethau cyhoeddus i ddeall sut y gallant wella canlyniadau drwy integreiddio celfyddyd a gweithgareddau diwylliannol gydag ystod o wasanaethau, yn cynnwys iechyd meddwl a llesiant, pobl hŷn a chomisiynu seiliedig ar le. Dim ond drwy roi bachyn i bobl y gallwch ymroi i dyfu ymgyfraniad, helpu pobl i ddatlu cysylltiadau cymunedol eu hardal a chreu manteision ehangach. Gallai cydweithio gyda chyrrff cyhoeddus cenedlaethol sydd ynghlwm wrth y Ddeddf, megis Chwaraeon Cymru, Cyngor Celfyddydau Cymru, yr Amgueddfa Genedlaethol a Llyfrgell Genedlaethol Cymru eich helpu i weld sut y gall y camau yr ydych yn eu cymryd i gwrdd â'r amcan hwn facsimeiddio eich cyfraniad i bob un o'r nodau.

Mae digideiddio'n golygu bod y byd yn awr yn lle gwahanol ac yn ôl yr argoelion bydd hyn yn parhau dros yr hirdymor. Mae [Digital Childhoods](#) o Barnados yn dangos pa mor gyflym mae technoleg yn symud a'r modd y mae plant yn awr yn defnyddio gwybodaeth. Sut mae eich sefydliadau'n harneisio pŵer technoleg i'ch helpu i gwrdd â'r amcan hwn? Sut ellid ei ddefnyddio mewn dull cadarnhaol? Pa newidiadau sydd angen i chi eu dysgu hwyrach i'ch systemau sefydliadol a'ch polisïau i alluogi pobl i ymgyfrannu mwy mewn cymunedau a llunio gwasanaethau lleol? Sut fedrwn chi ddefnyddio technoleg i gasglu gwybodaeth gymunedol ac ennyn ymgyfraniad pobl? Rwy'n gweld gwasanaethau cyhoeddus yng Nghymru fel rhai sydd wedi aros yn y 2000au cynnar yn y ffordd y maent yn galw trigolion ynghyd i neuadd gymunedol ar gyfer 'ymgysylltu'. Ar hyn o bryd mae plant rhwng 5 ac 16 mlwydd oed yn treulio chwe awr a hanner bob dydd o flaen sgrin; [28% o bobl ifanc yn defnyddio cyfryngau cymdeithasol](#) fel eu prif ffynhonnell newyddion a [43% o 'genhedlaeth y mileniwm' yn cael eu sbarduno i wneud cyfraniadau ariannol drwy sianelau cymdeithasol](#). Mae yna gyfle gwirioneddol i ymgysylltu â phobl yn y ffordd sydd fwyaf cyfleus iddynt hwy ac sy'n rhan o'u bywyd bob dydd, nid yn orchwyl ychwanegol. Mae ['Sir Fynwy Agored'](#) yn enghraifft o lwyfan ar-lein sydd wedi rhagweld sut y gallai pobl gyfrannu tuag at wella'u hardal yn y dyfodol, gyda chyfleoedd i rannu syniadau, i ofyn am farn y gymuned, cychwyn prosiect a chwilio am wirfoddolwyr neu adnoddau.

Gallai agor tir ac adeiladau i'r gymuned fod yn ddull o annog perchnogaeth gymunedol, gan ddod â phobl at ei gilydd mewn ardaloedd lle nad oes cyfleuster cymunedol, ac yn achos parciau neu fannau agored gwyrdd, ganiatáu gwell defnydd o'r amgylchedd naturiol. Ar draws y DU, mae caledi wedi golygu bod adeiladau, tir a gwasanaethau wedi cael eu trosglwyddo i'r gymuned, ac mewn llawer achos mae hyn wedi cynyddu llesiant y bobl oedd yn ymgyfrannu. Sut fedrwn chi wella'r defnydd o'r ystâd gyhoeddus gyfunol sydd gennych yng Nghasnewydd? Mae'r [Grŵp Gweithgor Asedau Cenedlaethol Llywodraeth Cymru](#) wedi nodi rhai enghreifftiau

Cymreig y byddwch efallai'n dymuno eu harchwilio, ond mae yna lawer o sefydliadau eraill sy'n hybu gwell defnydd o dir ac asedau sy'n eiddo i'r cyhoedd, megis [Shared Assets](#), [Nurture Development](#) a [Locality](#) gyda'r bwriad o annog cymunedau i ffynnu.

Ni fyddwch yn synnu i glywed bod Byrddau Gwasanaethau Cyhoeddus eraill hefyd yn ystyried pennu amcanion sy'n ymwneud ag ymgysylltu, datblygu/cynnal rhwydweithiau cymdeithasol cryf, meithrin teimlad o berthyn a llunio gwasanaethau. Yn arbennig efallai y byddwch yn dymuno rhannu syniadau gyda BGCau Bro Morgannwg, Ceredigion, Caerdydd a Phowys, sydd wedi rhoi amcanion drafft tebyg i mi.

- ***Llesiant economaidd: ar hyn o bryd yn cynnwys gwella cysyniadau o Gasnewydd, gwella sgiliau a gwella adfywiad a thwf economaidd.***

Mae eich asesiad o lesiant economaidd yn nodi cymhlethdod twf economaidd a heriau a wynebir mewn gwahanol rannau o'r sir. Er y bydd llawer o resymau am yr amddifadedd a brofir mewn rhai rhannau o'r ddinas a dim atebion hawdd, mae yna gamau y gallech eu cymryd fel BGC i gryfhau cydnerthedd yr ardaloedd hyn ac annog twf economaidd ac adfywiad. Mae'n galonogol i weld eich bod wedi cychwyn ystyried pa rôl y gallwch ei chwarae fel arweinyddion y sector cyhoeddus a gwirfoddol yng Nghasnewydd a dylech werthfawrogi'r dylanwad y gallwch ei gael ar drefniadau partneriaeth a sefydliadau yng Nghymru. I gymryd camau tuag at facsimeiddio eich cyfraniad i'r saith nod llesiant a gwella llesiant economaidd, bydd angen i chi fod yn ddewr wrth grynhoi adnoddau, newid polisiau a chymryd risgiau drwy roi cynnig ar ymagweddau gwahanol. Bydd angen i chi gyfleu'r newidiadau hyn o fewn pob un o'ch sefydliadau. Bydd angen i chi fod yn glir am y modd yr ydych wedi myfyrio ar y diffiniadau llawn o bob un o'ch nodau llesiant, yn cynnwys y nod Cymru Lewyrchus. I wneud hyn mae angen i chi dwrio'n ddyfnach i mewn i'r data a dadansoddi ymhellach yr hyn a olyga hyn i Gasnewydd - ble mae lle i arloesi; economi carbon-isel a'r potensial ar gyfer swyddi gweddus.

Fel yr wyf eisoes wedi cyngori, mae'r saith maes ar gyfer newid a nodir yn y Ddeddf yn rhoi cynllun penodedig ar y manteision i'r BGC. Sut fedr eich prosesau caffael helpu i gwrdd â'r saith nod llesiant cenedlaethol? Darganfu eich asesiad llesiant newyddion cadarnhaol yn y nifer o fusnesau newydd a mentrau gweithredol; a fedr eich polisiau sefydliadol ymroi i helpu busnesau lleol cynaliadwy? Hefyd, wrth gyfrannu tuag at leihau eich allyriadau, sut fedr cefnogi busnesau lleol helpu i leihau trawsgludo nwyddau, ac edrych ar ddatblygu cynaliadwy ehangach yn hytrach na ffocysu'n unig ar werth economaidd? Mae [Forum for the Future](#) wedi cyhoeddi adroddiadau ar hyn ac mae fy swyddfa'n gweithio gyda [Gwerth Cymru](#) i dreialu caffael cynaliadwy yng nghyd-destun y Ddeddf. Sut fedr eich prosesau caffael hefyd hyrwyddo cydraddoldeb mewn busnes a chynyddu'r defnydd o'r iaith Gymraeg yn yr ardal? Gwnaeth Alun Davies AC ddatganiad yn ddiweddar ar [ariannu ar gyfer tyfu busnesau bach dwyieithog](#) er mwyn cynyddu amlygrwydd Cymraeg yn ein cymunedau. Wrth ymroi i alluogi entrepreneuriaeth a thwf, beth am gyflwyno mentrau sy'n mynnu bod pobl yn sefydlu mentrau cynaliadwy sy'n maxsimeiddio eu cyfraniad i'r saith nod llesiant?

Mae Prifddinas-Ranbarth Caerdydd yn gyfle cyffrous i Dde Cymru ond, ond cyn hyn rwyf wedi mynegi pryder am fod y fargen yn cael ei dwyn yn ei blaen gyda'r rhai sy'n ymgyfrannu'n gweld y Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol fel rhywbeth yr ydych yn asesu eich gweithrediadau yn ei herbyn, yn hytrach na fel cyfrwng ar gyfer llunio sut mae pethau'n cael eu cynllunio a'u cytuno. Rydych yn chwarae rôl ganolog wrth lywio'r cyfleoedd hyn, fel dinas sy'n elwa o'r buddsoddiad. Buaswn yn eich cynghori, fel pobl mewn sefyllfaoedd arweinyddol, bod angen i chi ddylanwadu ar y trafodaethau presennol gan gadw mewn golwg lesiant economaidd, amgylcheddol, cymdeithasol a diwylliannol pobl ar draws y rhanbarth. Mae Sefydliad Joseph Rowntree'n amcangyfrif bod tlodi'n costio £2.2 biliwn y flwyddyn i'r rhanbarth cyfan. Ychydig o effaith a gaiff cynyddu Cynnyrch Domestig Gros ar leihau anghydraddoldebau, ac mewn wyth o bob deg o ardaloedd Awdurdod Lleol yr ardal, mae tlodi plant yn uwch na chyfartaledd Cymru. Felly, byddai dehongli gwerth y Ddinas-Ranbarth yn unig ar sail economaidd yn gamarweiniol. Ydy, mae hwn yn gyfle economaidd cadarnhaol, ond sut fedrwn ni gydbwyso ein cyfrifoldebau i ddatblygu dinas-ranbarth sy'n gynaliadwy ac sy'n rhoi pobl yn y canol. Mae [fy llythyr i'r rhai a ymgyfrannodd yn Rhagfyr 2016](#), gobeithio, yn rhoi peth cyngor i chi ar y mater, a hefyd yn ddiweddar [gwneuthum sylw mewn ymateb i adroddiad](#) diweddar Dr Mark Lang a'r Athro Terry Marsden "[Re-thinking Growth: Toward the Well-being Economy.](#)"

Mae dyfodol gwaith yn ansicr. Mae swyddi sy'n bodoli nawr yn rhai nad oedd son amdanynt pan adewais i'r ysgol, a bydd yr un fath yn wir yn hanes ein plant. Ar hyn o bryd, mae eich ymateb i dyfu'r economi'n seiliedig ar dybiaethau'r ganrif ddiwethaf bod pobl yn teithio i'r gwaith ac yn gwneud gwaith sy'n bodoli ar hyn o bryd yng Nghasnewydd, Caerdydd a Bryste. Mae'r [adroddiad Dyfodol Gwaith](#) yn rhagweld y bydd 65 y cant o'r plant sydd yn awr yn cychwyn yr ysgol yn gweithio mewn swyddi fel oedolion nad ydynt hyd yn oed yn bodoli eto. Rhagwelir y bydd natur gwaith yn newid. Sut ydych chi wedi ystyried y tueddiadau hirdymor wrth benderfynu ar eich camau ac wrth alluogi pobl i addasu eu sgiliau fel eu bod yn addas ar gyfer ennill bywoliaeth yn y dyfodol? Sut fedrwn chi weithredu yn awr ar gyfer yr hirdymor ac ymroi i roi sgiliau i bobl ifanc sy'n addas ar gyfer y dyfodol? Pa sgiliau bywyd allai fod angen ar eich plant i lwyddo yng Nghasnewydd yn y dyfodol? Mae'r adroddiad [Dyfodol Gwaith](#) hefyd yn awgrymu bod gwaith seiliedig ar brosiectau yn debygol o ddod yn fwy eang, gyda sgiliau fel creadigrwydd, cysylltedd, cyfathrebu a datrys-problemau yn llawer pwysicach yn y dyfodol na gwybodaeth benodol. Mae gwaith tîm, cyfathrebu a hyder mor werthfawr i bobl ifanc â graddau da pan fyddant yn cychwyn gwaith, fel y nodwyd yn [adroddiad diweddar Ymddiriedolaeth y Tywysog 'Results for Life'](#). Sut ydych chi'n cynllunio i ennyn ymgyfraniad pobl ledled Casnewydd i chwilio am eu cyngor neu greu cyfleoedd? Sut fedr eich sefydliadau gynnig prentisiaethau i bob oed i ddysgu'r sgiliau hyn?

[Yn ôl McKinsey](#), gallai technoleg awtomeiddio 45 y cant o'r tasgau y telir pobl i'w gwneud ar hyn o bryd - sut ydych chi wedi ystyried yr effaith a gaiff yr awtomeiddio hyn ar lawer o'r rolau presennol? Sut fedrwn chi weithredu nawr, fel darparwyr gwasanaeth cyhoeddus, i annog dysgu a swyddi yn yr economi sylfaenol a chymdeithasol, sy'n ymwneud â gofal lleol, manwerthu a'r diwydiannau bwyd, sy'n llai tebygol o gael eu hawtomeiddio yn y dyfodol ac yn llesol i'r economi lleol? [Mae adroddiad diweddar gan Sefydliad Joseph Rowntree](#) yn amlygu gwerth yr economi cymdeithasol wrth greu swyddi, cryfhau sgiliau a chyflogadwyedd. Sut

ydydych chi wedi ystyried y tueddiadau hirdymor hyn wrth bennu eich camau a galluogi pobl i addasu eu sgiliau ar gyfer ennill bywoliaeth yn y dyfodol?

Dylech ystyried pwy arall a allai fod ag angen i chi gydweithio gyda hwynt wrth ddatblygu'r amcanion drafft, megis ysgolion, busnesau, Coleg Gwent prifysgolion a mentrau cymdeithasol. Pa gyfrifoldebau cymdeithasol a fabwysiadwyd gan y sector preifat yn yr ardal? Sut mae busnesau yn dod at ei gilydd i sbarduno newid cadarnhaol, hirdymor ac a oes gan y BGC unrhyw ddylanwad yn hyn o beth? Pa gyfleoedd y gellid eu cynnig i fentrau cymunedol newydd drwy gydweithio rhwng y BGC, y sector preifat a darparwyd addysg? Pa ymchwil sydd wedi cael ei wneud am yr economi lleol? Sut fedrech chi annog busnesau lleol i ddefnyddio'u cyfrifoldebau cymdeithasol a galluogi gwell dysgu ar gyfer pobl iau a phobl hŷn?

Tra bo darparu cyfleoedd i bobl ddysgu a datblygu yn beth da, y peth pwysicaf yw galluogi pobl i fanteisio i'r eithaf ar y cyfleoedd hyn. Felly, buaswn yn eich cynghori i dwrio'n ddyfnach i mewn i'ch data yn y fan hon i ddeall y darlun cyflawn. Gofynnwch i chi eich hunain beth fyddai mewn gwirionedd yn gwneud gwahaniaeth i ddysgu a datblygiad pobl yng Nghasnewydd drwy gydol eu bywydau? Rydych wedi cydnabod yn eich dadansoddiad ymatebol y gallai rhwystrau i gyfranogiad for yn niferus, "rhwystrau sefydliadol (e.e. lle, amser, cost dysgu), neu amgylchiadau personol (megis gofynion gofal plant, mynediad i drafnidiaeth gyhoeddus, materion iechyd), materion arwyddocaol yn ymwneud â theimladau o ddiffyg hyder a hunan-barch, a chanfyddiadau negyddol o ddysgu sydd wedi gwreiddio. Bydd angen datblygu sgiliau meddal megis hyder personol a hunan-sicrwydd a chwalu rhwystrau eraill cyn y gellir ennill sgiliau mwy technegol". Sut fedrwch chi weithio i adnabod a dileu'r rhwystrau hyn i bobl?

Beth arall sy'n cael effaith ar fywydau pobl y gallech chi, fel gwasanaethau cyhoeddus, eu hatal? Er enghraifft comisiynwyd Social Finance gan Gyngor Dinas Newcastle i dwrio'n ddyfnach i'w helpu i fynd i'r afael â phroblem NEET (Ddim mewn Addysg, Cyflogaeth na Hyfforddiant). Tra bo ffocws traddodiadol yn edrych ar gyraeddiadau TGAU, yr hyn a ddengys y dadansoddiad hwn, mewn gwirionedd, yw nad cyflawniadau academaidd yw'r ffactor mwyaf arwyddocaol o bell ffordd, gan ddangos yn hytrach bod 67% o rai rhwng 17-19 mlwydd nad oeddent mewn Addysg, Cyflogaeth na Hyfforddiant wedi dod o blith y 25% o rai 17 - 19 mlwydd oed, a oedd, yn ystod eu plentyndod, wedi cael cysylltiad nifer o weithiau â'r gwasanaethau cyhoeddus. Dangosodd yr ymchwil bod y rhai oedd wedi cael cyn lleied â chwe rhyng-gysylltiad â'r gwasanaethau cyhoeddus wedi treulio tair gwaith gymaint o amser allan o addysg neu hyfforddiant. Mae'r astudiaeth hon yn dangos bod edrych ar y mater mewn dull mwy holistig yn egluro'r camau y gallwch eu cymryd fel BGC i wireddu eich amcanion.

Fel y crybwyllais uchod, bydd yn hanfodol bod y camau yr ydydych yn eu cymryd yn cael eu hintegreiddio ar draws y blaenoriaethau a'r amcanion eraill. Er enghraifft, mae eich asesiad yn nodi effaith economaidd twristiaid fel canlyniad i amgylchedd naturiol o safon uchel. Sut fedrwch chi annog twristiaeth gynaliadwy ar gyfer yr ardal wrth dyfu sir â chysylltiadau da? Sut fedr y cymunedau o gwmpas Casnewydd ymgyfrannu mewn llwybrau teithio llesol; creu busnesau bach a chyfleoedd i fusnesau lleol? Gall annog ffocws ar ddiwylliant ac iaith yr ardal hefyd eich helpu i facsimeiddio eich cyfraniad i bob un o'r nodau.

Mae nifer o FGCau eraill sy'n drafftio amcanion a chamau tebyg yn cynnwys Powys, Caerdydd, Ceredigion, Sir Benfro, Sir Fynwy a Chaerffili.

- ***Llesiant cymdeithasol: ar hyn o bryd yn cynnwys rhoi'r cychwyn gorau mewn bywyd i blant, cynyddu disgwyliad oes, sicrhau fod pobl yn teimlo'n ddiogel yn eu cymunedau a chartrefi cynaliadwy.***

Rydych yn gywir wrth asesu bod plant sy'n profi plentyndod llawn straen ac anawsterau yn fwy tebygol o gael llesiant gwael ymhellach ymlaen yn eu bywydau. Mae'r rhan fwyaf o FCGau wedi drafftio amcanion sy'n gysylltiedig â'r pwnc hwn, a hoffwn ddeall, wrth i gamau gael eu cymryd i gwrdd â'u hamcan, beth sy'n mynd i newid ar bob lefel i wneud i hyn ddigwydd? Sut fydd gwasanaethau ar gyfer rhieni a theuluoedd arfaethedig yn newid yng Nghasnewydd i ddarparu i blant y cychwyn gorau mewn bywyd? Pa dystiolaeth leol fyddwch yn ei defnyddio i ddeall modelau gwasanaethau llwyddiannus ac ymyriadau ataliol sy'n gweithio? Sut fedrai ffocysu, fel BGC, ar brofiadau niweidiol yn ystod plentyndod arwain at welliant gwirionedd yn eich sefydliadau a'ch gwasanaethau? Mewnbyn pwy allai fod ei angen arnoch i ddeall hyn yn well? Pwy ddylai fod o gwmpas y bwrdd i wneud i hyn ddigwydd?

Rwyf wedi bod yn gweithio'n agos gyda Chomisiynydd Plant Cymru, i gynhyrchu cyngor ar fabwysiadu ymagwedd hawliau'r plentyn tuag at facsimeiddio cyfraniad i'r saith nod llesiant cenedlaethol. Mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol yn cynnal ysbryd Confensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Hawliau'r Plentyn, ac mae'n bwysig i gydnabod hawliau plant ar draws pob un o'r nodau llesiant a'r modd y dylent drwytho ymagwedd Cymru tuag at weithredu'r pum dull o weithio.

Fel y nodwyd gennych, mae tlodi, camdriniaeth, gwahaniaethu a ffurfiau eraill o anfanteision yn medru cael effeithiau parhaus ar lesiant plant a phobl ifanc gan effeithio'n ddifrifol ar eu tebygrwydd o sicrhau dyfodol ffyniannus, iach, diogel a chymdeithasol weithgar. Mae plentyndod yn cyflwyno cyfleoedd allweddol a bydd yr ymyriadau cadarnhaol o roddir yn eu lle yn awr gan Gymru'n amddiffyn plant ac yn rhoi iddynt yr help sydd ei angen i sicrhau dyfodol mwy sicr a llewyrchus, iach a chydlynol i Gymru. Dylid rhoi ystyriaeth i ba mor dda mae cyrff cyhoeddus a BGCau yn cynnwys hawliau plant fel rhan o'u prosesau ymgynghori, gwneud penderfyniadau a chynllunio rhaglenni. Bydd hyn yn cynnwys datblygu polisïau sy'n ffocysu ar hawliau plant, gan alluogi plant i ddysgu am eu hawliau a'u grymuso i chwarae rôl weithgar yn eu cymunedau. I gynorthwyo'r gwaith hwn, mae pecyn cymorth yn cael ei dreialu a bydd ar gael cyn diwedd y flwyddyn. Byddai'r swyddfa Comisiynydd Plant yn hapus i roi cyngor i chi ar ymgysylltu â phlant a phobl ifanc a mabwysiadu ymagwedd tuag at sicrhau llesiant cenedlaethau'r dyfodol sy'n talu sylw i hawliau plant.

Mae costau'r cychwyn gwaethaf mewn bywyd yn enfawr, i fywyd yr unigolyn a'r gwasanaethau cyhoeddus fel ei gilydd. [Amcangyfrifir bod gwasanaethau ymyrraeth hwyr ar gyfer pobl ifanc yn costio £17 biliwn y flwyddyn i Gymru a Lloegr](#): (£6 biliwn ar amddiffyn a diogelu plant, £5.2 biliwn ar droseddu ac ymddygiad gwrthgymdeithasol, £3.7biliwn ar anweithgarwch economaidd pobl ifanc, £680 miliwn ar absenoldebau a

gwaharddiadau o'r ysgol, £610 miliwn ar anafiadau i blant a phroblemau iechyd meddwl, a £450 miliwn ar gamddefnyddio sylweddau ymhlith pobl ifanc). Rwy'n dymuno gweld eich bod wedi ystyried y tueddiadau hirdymor sy'n berthnasol i'r mater hwn. Atal sydd wrth wraidd yr amcan hwn a buaswn yn cynghori eich sefydliadau i gydnabod bod atal canlyniadau gwael yn rhan o'u holl gyfrifoldebau. Wrth gwrs, mae'r amcan hwn yn ymwneud ag atal a chwalu'r cylch, sy'n berthnasol nid yn unig i blant sydd eto heb eu geni ond i'r teuluoedd hynny sydd eisoes mewn angen a phobl ifanc sy'n debygol o ddod yn rhieni. Rwyf hefyd yn annog BGCau i feddwl beth a olyga'r amcan drafft hwn yng nghyd-destun y saith nod llesiant. Mae gwaith Iechyd Cyhoeddus Cymru ar y [1000 o ddiwrnodau cyntaf](#) yn dangos sut y gall buddsoddi ym mywyd plentyn o'r cychwyn cyntaf fod yn fanteisiol i'w llesiant yn gyffredinol. Mae Iechyd Cyhoeddus Cymru wedi sefydlu '[Hyb Iechyd a Chynaliadwyedd](#)' i gyd-drefnu eu gwaith hwy eu hunain o amgylch y Ddeddf a, thrwy gynrychiolydd eich BGC, gallai cysylltu â'r tîm cenedlaethol am fwy o dystiolaeth a gwybodaeth fod yn fanteisiol i chi.

Yn aml gwelir rhoi'r cychwyn gorau i blant mewn bywyd drwy lens gul iechyd, addysg a rhaglenni ariannu wedi eu hanelu at blant ifanc. Mae plant yn byw mewn teuluoedd, sy'n byw o fewn cymunedau, felly er bod ffocysu ar iechyd a'r blynyddoedd cynnar yn allweddol, mae angen i ni edrych ar y sefyllfa mewn dull llawer mwy holistig. Er enghraifft, mae eich asesiad llesiant yn nodi effaith arwyddocaol tlodi ar blant yng Nghasnewydd, er bod y sefyllfa wedi gwella o safbwynt ystadegau. Darganfu'r [London School of Economics mewn adolygiad a wnaethpwyd ganddynt i Sefydliad Joseph Rowntree yn 2013](#) bod plant mewn teuluoedd incwm-is yn profi canlyniadau gwaeth yn wybyddol, yn gymdeithasol-ymddygiadol ac yn eu hiechyd. Yn hollbwysig, dangosodd yr astudiaeth hon, bod hyn, yn rhannol, oherwydd eu bod yn dlotach, nid yn unig oherwydd bod incwm isel yn cydberthyn i nodweddion eraill yn y cartref neu nodweddion rhieni. Drwy eu cysylltu â blaenoriaethau eraill, sut fedr y BGC gydweithio gydag eraill i wella llesiant economaidd teuluoedd ar draws y rhanbarth? Sut y gellir ffocysu, yn arbennig, ar y cymunedau hyn? Eto, a yw'r gwaith partneriaeth yn Pill yn ddull o dreialu dulliau arbennig o weithio? Os gwyddom fod amgylchiadau'r man lle maent yn byw eisoes yn effeithio ar lesiant plant mewn rhai ardaloedd erbyn yr adeg y maent yn cyrraedd y dosbarth derbyn yn yr ysgol, mae angen i ni ymyrryd yn llawer cynt wrth ymateb i'r tueddiadau hyn. Wrth i chi ystyried pa gamau y gallech eu cymryd, gallai gwaith y [New Economics Foundation](#) ar fuddsoddi mewn plant fod yn ddefnyddiol, gan ei fod yn amlgyr' angen i fynd i'r afael â llesiant materol a hefyd amgylchiadau allanol - megis tai, tlodi ac addysg - yn ogystal â llesiant seicolegol ac adnoddau mewnol.

Mae llesiant mam a'r teulu yn cael effaith enfawr ar ganlyniadau plant, fel y dangoswyd gan yr astudiaeth i Brofiadau Niweidiol yn ystod Plentynod. Fel gwasanaethau cyhoeddus, rydym yn treulio llawer o amser ac adnoddau ar drin symptomau niwed a brofir yn ystod plentynod, megis salwch meddyliol, camddefnyddio sylweddau a chamdriniaeth ddomestig yn hytrach na'r achosion sydd wrth eu gwraidd. Golyga hyn ffocysu ar adnabod Profiadau Niweidiol yn ystod Plentynod a chael gwasanaethau cyhoeddus sy'n ymwybodol ohonynt, ond mae'n bwysig bod gwasanaethau integredig perthnasol ar gael i'r teulu i fedru atal y sefyllfa rhag gwaethygu. Felly, yn y camau yr ydych yn eu cymryd, mae'n bwysig i ffocysu nid yn unig ar y blynyddoedd cynnar, ond adolygu mentrau sy'n ffocysu ar iechyd meddwl, camddefnyddio sylweddau, cyfiawnder troseddol, tai a gwasanaethau eraill i sicrhau eu bod yn ataliol, yn gydgysylltiedig ac yn ymroi yn weithgar i ddod o hyd i sefyllfaoedd gwell i

deuluoedd a rhieni'r dyfodol i atal y cylch rhag parhau i mewn i'r genhedlaeth nesaf. Yn ddiweddar bu Alyson Francis, Cyfarwyddwr Canolfan Cymorth Profiadau Niweidiol yn ystod Plentyndod, yn gweithio gyda fy swyddfa i ysgrifennu atoch i amlinellu nad un peth arall i dalu sylw iddo yw Profiadau Niweidiol yn ystod Plentyndod, ond cyfle i ailystyried sut yr ydym yn darparu gwasanaethau gyda'n gilydd sy'n gwneud synnwyr i'r teuluoedd sy'n eu derbyn. Gallai'r Ganolfan Profiadau Niweidiol yn ystod Plentyndod hefyd weithredu fel man canolog lle gallai BGCau rannu arfer, gan fod bron bob un o'r BGCau yng Nghymru wedi trafod blynyddoedd cynnar, a phlant â Phrofiadau Niweidiol yn ystod Plentyndod yn eu hamcanion drafft a'u camau. Mae Alyson Francis a minnau hefyd ar [banel gwefinar Cyfnewidfa Arfer Da Cymru ar ddeall Profiadau Niweidiol yn ystod Plentyndod](#) ar y 7fed Tachwedd, a allai fod yn ddefnyddiol i chi wrth i chi ystyried eich camau ar gyfer yr amcan hwn.

Mae'r materion sy'n gysylltiedig â Phrofiadau Niweidiol yn ystod Plentyndod hefyd yn effeithio ar ein teimladau o ddiogelwch a chydlynid cymunedol. Mae eich asesiad yn nodi bod camddefnyddio sylweddau, ymddygiad gwrthgymdeithasol a chamddefnyddio alcohol yn medru bod yn fater o bwys mewn ardaloedd arbennig. Sut fedrwch chi ddwyn partneriaid at ei gilydd i gydweithio ar y materion hyn, gan ennyn ymgyfraniad cymunedau wrth ddod o hyd i atebion ac integreiddio eich gwasanaethau i alluogi ymateb chwim? Mae rhannu data a gwybodaeth gyda'ch gilydd yn ganolog wrth fabwysiadu'r ymagwedd hon; rwy'n eich cynghori i gymryd camau ar unwaith i ddeall rolau eich gilydd, yr wybodaeth sydd gennych, rhannu adnoddau ac ystyried cydleoli timau i atal y materion hyn rhag digwydd. Yn aml nid yw gwasanaethau cyhoeddus yn deall y materion hyn yn llwyr a dim ond drwy weithio gyda'r gymuned fedrwn ni sicrhau bod pobl yn teimlo'n ddiogelach ac yn gwybod sut i ymddwyn mewn sefyllfaedd bygythiol.

Mae deall profiadau pobl sy'n troseddau neu sydd wedi profi trawma yn eu bywydau, drwy ennyn ymgyfraniad plant a'u teuluoedd wrth lunio gwasanaethau, hefyd yn rhoi persbectif ffres wrth lunio gwasanaethau atal. Ar hyn o bryd, yn aml iawn, nid yw ein gwasanaethau'n cael eu trefnu mewn dull sy'n cyflawni'r amcan hwn. Rydym yn delio â phobl mewn categorïau twt 'defnyddwyr-gwasanaethau', megis 'dioddefwr camdriniaeth ddomestig', 'troseddwr ymddygiad gwrthgymdeithasol', 'un sy'n camddefnyddio sylweddau', 'tenant trafferthus', ac mae hyn yn aml yn creu rhwystrau sy'n atal pobl rhag cael cyfleoedd neu ganlyniadau cyfartal. Mae'r ffordd hon o weithio'n golygu ein bod yn methu cysylltu materion, yn methu integreiddio a gweld arwyddion sefyllfa sy'n gwaethygu. Bwriad y pum dull o weithio yw herio'r modd yr ydym ar hyn o bryd yn gwneud pethau a rhoi lens wahanol fel gwasanaeth cyhoeddus cyflawn ar gyfer delio â phroblemau. Mae ennyn ymgyfraniad pobl i herio'r system yn ganolog, oherwydd dim ond drwy ddeall profiadau bywyd pobl y medrwn ddylunio gwasanaethau sy'n addas ar gyfer cenedlaethau presennol a chenedlaethau'r dyfodol. Mae'r enghraifft hon ['Pam nad yw pobl yn cynllunio ar gyfer yr hirdymor'](#) yn rhoi mewnwelediad i'r rhwystrau a wynebier gan bobl wrth iddynt geisio goresgyn anghydraddoldeb ac mae'r astudiaethau achos a [gynhwysir yn yr adroddiad hwn gan Locality](#) yn dangos costau ariannol a chymdeithasol o fethu mabwysiadu'r ymagwedd holistig ac ataliol hon tuag at fywydau pobl.

Gan gysylltu â'ch blaenoriaeth parthed iechyd corfforol a meddyliol, mae oddeutu 50% o bobl â phroblemau iechyd meddwl parhaus yn dangos symptomau erbyn iddynt gyrraedd 14 mlwydd oed, a llawer pan fyddant yn llawer ieuengach. Os ydy'r symptomau'n bodoli pan fydd plentyn mor ifanc, beth ellir ei wneud i atal problemau

nes ymlaen mewn bywyd? Os gwyddom fod y GIG ar gyfartaledd yn gwario dros £21 miliwn ar bresgripsiynau gwrth-iselder, sut fedrwn ni weithredu'n gynt? Darganfu [The Good Childhood Report 2017](#) bod hapusrwydd plant ar ei isaf ers 2010 a bod hyn yn rhannol am eu bod yn ofni trosedd. Mae [Caerdydd wedi treialu gwersi iechyd meddwl i blant](#) ac mae adroddiad newydd oddi wrth Respublica a Barnado: [Making young minds matter](#) yn amlinellu ymyriadau cynnar (megis cwnsela yn yr ysgol yng Nghymru) a fedr gael effaith cadarnhaol ar iechyd meddwl. Buaswn yn eich cynghori i ennyn ymgyfraniad plant a phobl ifanc yn y broses o ddeall unrhyw faterion sy'n ymwneud â chyrchu'r gofal a'r cymorth priodol, dylunio gwahanol wasanaethau a gwerthuso effeithiau'r ymagwedd hon.

Awgryma tystiolaeth bod galluogi pobl i wneud dewisiadau iechyd iach yn gysylltiedig â'u statws economaidd, eu hamgylchedd a sut y maent yn cysylltu ag eraill. Mae'n cysylltu â'u cymunedau, eu tai, eu gwaith a'u teuluoedd. Felly, bydd cydweithio gyda'r 'rhai anarferol' ac ennyn ymgyfraniad pobl wrth benderfynu pa gamau i'w cymryd i gwrdd â'r amcan hwn yn eich galluogi i feddwl yn wahanol a'ch helpu i facsimeiddio eich cyfraniad i'r saith nod llesiant. Er enghraifft, rwyf eisoes wedi awgrymu sut fedr diwylliant a chwaraeon helpu cymunedau i greu cysylltiadau, i wella iechyd corfforol, lleihau cyflyrau cronig ac annog newid ymddygiad a chynyddu disgwyliad oes. Mae yna nifer o fodelau o bresgreibio cymdeithasol a modelau iechyd amgen, ond awgryma tystiolaeth bod mabwysiadu ymagwedd wahanol tuag at iechyd yn medru cael manteision niferus. Mae'r [astudiaeth hon ar bresgreibio cymdeithasol ym Mryste](#), yn rhoi gwybodaeth ar wahanol fodelau ac mae'n rhoi peth mewnwelediad i'r gwelliannau mewn iechyd meddwl ac iechyd yn gyffredinol. Dangosodd rhaglen ddogfen ddiweddar y BBC ['The doctor who gave up drugs'](#), sawl enghraifft o'r modd y gall ymagwedd amgen tuag at bresgreibio tabledi gael effaith fwy holistig, cadarnhaol sy'n para am amser hir, ar fywyd rhywun - gyda phobl yn dod yn fwy ffit yn gorfforol ac yn fwy iach yn feddyliol heb ddiwynnu ar bresgripsiynau. Buaswn yn annog y BGC i ddefnyddio'r pum dull o weithio i herio ail-bwrpasu adnoddau a chefnogi mentrau eraill tebyg.

Mae llawer o'r blaenoriaethau yr ydych wedi eu nodi'n cyfrannu at bobl yn byw yn hwy gan fwynhau bywydau iachach. Mae'r tueddiadau hirdymor yn pwyntio i'r cyfeiriad hwn, ond sut ydych chi wedi ystyried tueddiadau a chyfleoedd poblogaeth hyn? Mae eich asesiad yn cydnabod bod hyn yn medru rhoi pwysau ar wasanaethau iechyd a gwasanaethau cyhoeddus, ond gyda'r gwelliant mewn disgwyliadau oes, rwy'n eich cynghori i gydnabod y fath ased ydyw'r boblogaeth hyn yn nhermau gofalu, gwirfoddoli a chyfrannu i'r economi. Mae gwaith y [Comisiynydd Pobl Hŷn](#) yn arbennig o ddefnyddiol wrth archwilio'r camau y gallech eu cymryd i gwrdd â'r amcan hwn ac mae'n cynnwys ei chyfarwyddyd diweddar i FGCau.

Gofynnwch i chi eich hunain a yw'r ddarpariaeth gyfredol yn addas ar gyfer rheoli'r mater hwn sydd ar gynydd a ble allai fod yna feysydd ag arnynt angen mwy o weithredu ar y cyd? Ar hyn o bryd, prin fod gwasanaethau cyhoeddus a gwasanaethau iechyd yn delio â'r galw presennol ac, yn anffodus, mae llawer yn edrych ar fodelau traddodiadol 'argyfwng' i delio â hyn. Dyma lle dylai'r pum dull o weithio fod yn herio eich dull o feddwl a bydd gennyf ddiddordeb i weld sut y byddwch yn dylanwadu ar y Gwasanaethau Cyhoeddus a'r Bwrdd Partneriaeth Ranbarthol Llesiant wrth ddarparu eich ymateb i'ch amcanion. Cefais fy nghalonogi i glywed bod eich BGC yn ystyried creu Dinas Gyfeillgar i Dementia; [mae'r adroddiad hwn gan Young Foundation](#) yn rhoi ysbrydoliaeth ar 'Arloesi ffyrdd gwell o fyw yn hwyr mewn bywyd' gan herio'r seilos traddodiadol yr ydym yn gweithio ynddynt.

Gall creu cymunedau ac amgylcheddau hyblyg sy'n gyfeillgar i oed atal pobl rhag bod ag angen gofal cymdeithasol, rhag cael eu hynysu, rhag dioddef afiechyd a chael damwain yn y cartref.

Mae ymchwil gan [Heneiddio'n Dda yng Nghymru](#) wedi dangos hyn ac mae'n awgrymu bod arwahanrwydd yn ymwneud â pha mor dda yw cysylltiad pobl â'u cymunedau a hefyd â themlo bod ganddynt gyfraniad i'w wneud i gymdeithas. Yn ein heconomi sy'n rhannu, a allai fod yna atebion technegol ar-lein a fedr atal arwahanrwydd cymdeithasol, megis rhannu ceir, neu drafnidiaeth gymunedol wedi eu cysylltu â'r cyfryngau cymdeithasol? Mae'r cysyniad o ['Hyperbentref'](#) a ddatblygwyd gan FutureScape yn dychmygu pentrefi wedi eu cysylltu gan eu hasedau, [sy'n annog pobl mewn cymunedau gwledig i elwa ar dechnoleg](#). Sut ydych chi wedi meddwl am y posibiladau hirdymor o fanteisio ar dechnoleg i ddatrys y mater hwn? Sut fedr pobl hyn gysylltu mwy â chyfleoedd cymdeithasol a gwirfoddoli? A yw gwirfoddolwyr ar hyn o bryd yn ymgyfrannu yng ngwaith y BGC i helpu i ystyried sut y gallant eich helpu i gwrdd â'ch amcanion?

Yn gysylltiedig â hyn, fel BGC, mae gennych rôl mewn cynllunio, tai a thrawsgludo, creu mannau sy'n addasadwy ac yn abl i newid dros y ddwy genhedlaeth nesaf o leiaf. Rwy'n eich cyngori i ddefnyddio'r saith nod llesiant fel ffrâm i'w ddefnyddio wrth i chi feddwl am gynllunio a datblygu cymunedau. Mae'n galonogol i glywed bod gennych gynrychiolaeth ar eich BGC o Gartrefi Dinas Casnewydd. Pwy arall a allai fod arnoch angen cydweithio â hwynt i wireddu eich cyfraniad i'r saith nod llesiant? Ar hyn o bryd, mae'r rhan fwyaf o dai hynaf Cymru'n ddiffygiol mewn effeithlonrwydd ynni; mae tai yn cael eu hadeiladu ar gyfer teuluoedd a heb hyblygrwydd yn eu defnydd, ac rydym yn gyson yn gweld ystadau mawrion yn cael eu hadeiladu gydag ychydig iawn o sylw i deithio llesol, wedi eu lleoli ymhell o siopau, tafarnau, mannau agored gwyrddion neu las neu wasanaethau cyhoeddus.

Mae gan Gymru'r cyfle i ddatblygu tai sy'n cwrdd yn well â'r newid demograffig, a mabwysiadu technoleg sy'n caniatáu i bobl fyw'n annibynnol am amser hwy. Mae rhaglenni fel [Dinasoedd Cyfeillgar i Oed Sefydliad Iechyd y Byd](#) wedi annog a chydabod y dinasoedd hynny sydd wedi gwneud eu hunain yn fwy cyfeillgar i oed gan addasu adeiladau, cynlluniau trafnidiaeth a rheolau cynllunio, sy'n galluogi pobl hyn i gadw'n iach ac mewn cysylltiad â phethau sydd o bwys iddynt am amser hwy; mae [Laguna Woods](#), y ddinas gyntaf yn yr UE sydd wedi ei neilltuo i bobl hyn, a maestrefi Marjala yn y Ffindir yn enghreifftiau o ddylunio sy'n addas ar gyfer galluoedd lluosog. Yn ogystal â chyfrifoldebau'n ymwneud â chynllunio a seilwaith dylunio, mae yna nifer o brosiectau arloesol bydeang sy'n annog tai preifat, sy'n rhannu cyfleusterau, tai a gefnogir, a chartrefi sy'n cael eu rhannu. [Mae myfyrwyr yn byw heb dalu rhent mewn cartrefi gofal](#) mewn cyfnewid am gymdeithasu a darparu gofal sylfaenol i'r trigolion hyn; mae Awstralia a Seland Newydd wedi cyflwyno [cynlluniau Rhannu Cartref](#), ac, fel rhan o strategaeth ddemograffig y llywodraeth, mae'r [Almaen wedi cyflwyno tai sy'n pontio'r cenedlaethau i bobl hyn a theuluoedd ifanc](#) mewn angen. Yn Singapore, rhoddir grant o \$50,000 i bobl ifanc os yr ydynt yn barod i symud i fyw o fewn 1 cilomedr i'w neiniau a'u teidiau. Mae'r rhain i gyd yn gamau arloesol sy'n effeithio ar heneiddio'n dda.

Darganfu'r [Resolution Foundation](#) bod [cenedlaeth y mileniwm ar draws y wlad yn gwario tair gwaith gymaint â'u neiniau a'u teidiau ar dai](#), gyda phobl 30 oed ddwywaith yn llai tebygol na'u rhieni o fedru prynu eu cartref eu hunain - tueddiad hirdymor sy'n gwaethygu ar gyfer cenedlaethau'r dyfodol. Mae hyn, wrth gwrs, yn cysylltu â

nifer o'ch amcanion eraill ar dyfu'n hŷn, cael cychwyn da mewn bywyd, helpu pobl i deimlo'n ddiogel a gwella iechyd. Heb amheuaeth, os yr ydym i newid arferion teithio pobl a lleihau ein hallyriadau carbon, mae arnom angen cartrefi yn ein cymunedau sy'n addas ar gyfer y dyfodol. [Mae Llywodraeth Cymru wedi lansio cronfa dai arloesol £20 miliwn.](#) Dros y ddwy flynedd nesaf bydd y gronfa'n cynorthwyo cyflenwad o dai fforddiadwy ac yn gwella ansawdd y tai sy'n cael eu darparu. Dylai BGCau fod yn ymroi i ddylanwadu ar y modd y caiff y gronfa hon ei defnyddio gan ddeall yr effaith a gaiff ar Gymru i drwytho eu camau hirdymor ar dai.

Mae BGCau eraill sy'n edrych ar amcanion tebyg yn cynnwys BGCau Caerdydd; Conwy/Sir Ddinbych; Castell-nedd Port Talbot; Sir Fynwy a Phowys. Mae'r rhan fwyaf o FGCau yn edrych ar amcanion sy'n ymwneud â phlant, profiadau niweidiol yn ystod plentyndod a'r cychwyn gorau mewn bywyd.

Gobeithiaf eich bod o'r farn fod y cyngor hwn yn ddefnyddiol i chi wrth i chi symud ymlaen i gyhoeddi eich cynllun llesiant ar gyfer ymgynghori ffurfiol. Os gwelwch yn dda cysylltwch â fy nhîm os yr ydych angen manylion cyswllt pellach ar gyfer unrhyw un o'r sefydliadau a'r adroddiadau a grybwyllwyd yn y llythyr hwn.

Rwyf hefyd yn dysgu'r ffordd orau o gynghori, cynorthwyo a monitro sut mae cyrff cyhoeddus yn ceisio defnyddio'r pum dull o weithio a maxsimeiddio'u cyfraniad i'r saith nod llesiant, felly buaswn yn croesawu adborth oddi wrthyh chi, eich swyddogion cynorthwyol a Phwyllgor Craffu BGC Casnewydd ar sut yr wyf wedi dewis mynd ati i ymdrin â'r ddyletswydd statudol hon a'r cyngor yr wyf wedi ei roi.

Edrychaf ymlaen at dderbyn eich cynllun llesiant drafft ac os gwelwch yn dda cadwch mewn cysylltiad â mi a fy nhîm.

Dymuniadau gorau,

Sophie Howe